

Tko je Herculine Barbin? O (ne)identitetu autobiografije

Dakić, Mirela

Source / Izvornik: **Journal of the International Symposium of Students of English, Croatian and Italian Studies, 2018, 22 - 42**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:343585>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U SPLITU

**ZBORNİK RADOVA
MEĐUNARODNOG SIMPOZIJA MLADIH ANGLISTA,
KROATISTA I TALIJANISTA**

**ZBORNİK RADOVA MEĐUNARODNOG SIMPOZIJA
MLADIH ANGLISTA, KROATISTA I TALIJANISTA**

**JOURNAL OF THE INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF
STUDENTS OF ENGLISH, CROATIAN AND ITALIAN
STUDIES**

Izdavač/Publisher

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet/
University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Poljička cesta 35, 21000 Split

Odgovorna urednica/Chief

Gloria Vickov

Glavni urednik/Editor-in-chief

Gordan Matas

Urednice/Editors

Ana Ćurčić, Andrea Jović

Recenzenti/Reviewers

Eni Buljubašić, Gordana Galić Kakkonen, Antonela Marić, Nikica
Mihaljević, Magdalena Nigoević, Jurica Pavičić, Ilonka Peršić,
Antonija Primorac, Anita Runjić-Stoilova, Simon John Ryle, Nataša
Stojan, Boris Škvorec, Brian Daniel Willems

Naslovna slika/Cover photo

Dorotea Grgatović

Grafički dizajn/Graphic design

Neda Mandić

Lektura i korektura/Language editing and proofreading

Andrea Jović

Tisak/Print

Redak d. o. o.

Naklada/Edition

150 primjeraka/150 copies

Adresa Uredništva

Poljana kraljice Jelene 1, Split
itheom.split@gmail.com

ISBN: 978-953-352-026-1

Zbornik je objavljen prema odluci br. 003-08/18-06/0015 donesenoj na sjednici Fakultetskog vijeća Filozofskog fakulteta u Splitu dana 25. rujna 2018.

SADRŽAJ/CONTENTS

- 1 UVODNIK/EDITORIAL
- 3 UVODNA RIJEČ DEKANICE/FOREWORD BY THE DEAN

ČLANCI/PAPERS

- 4 Ivana Caktaš
Heterotopija igara i ustopija apokalipse u trilogiji Margaret Atwood Ludi Adam
- 22 Mirela Dakić
Tko je Herculine Barbin? O (ne)identitetu autobiografije
- 43 Janis Paiders, Elina Plume
Use of place names in the subtitle corpus of highest-grossing movies of the past 20 Years
- 61 Ana Popović
WALL-E: A Robot That Reminds Us About Being Human
- 78 Judith Schneider
Nature and Technology in David Mamet's The Water Engine
- 98 Milica Stanković
Consumerism and Mass Media in the Early Works of Thomas Pynchon
- 120 Natalija Stepanović
KAKO SMO PREŽIVJELE POSTKOLONIJALIZAM: Pravo na identitet u dramama fragile! i Nevidljivi Tene Štivičić
- 147 Danica Stojanović
The Postmodern Other in the Populist Society
- 168 Victoria Vestić
Harry Potter, Heteronormativity and Pronatalism – the Villain as the Antinatalist

Tko je Herculine Barbin? O (ne)identitetu autobiografije

Rad će se usmjeriti na koncepcije književne artikulacije otpora u kontekstu dvaju tumačenja autobiografskoga teksta Herculine Barbin koja su u razmaku od deset godina ponudili Michel Foucault (1980) i Judith Butler (1990). Kritičkom analizom čuvene Butlerine kritike navodnih proturječja u Foucaultovu poimanju spolne emancipacije pokazat će se da njihovi pristupi dijele pojam tijela kao uvijek već uvjetovanoga proizvodnom moći, dok se razilaze u načinu na koji u dinamici između diskurzivne konstrukcije tijela i politike tijela književnoga teksta prepoznaju potencijale spomenutoga autobiografskog zapisa za resignifikaciju tijela koje „nešto znači“ u okvirima heteronormativne hegemonije. Polazeći od koncepta autobiografskoga pripovijedanja koji na tragu pojma politike Hanne Arendt razvija Adriana Cavarero, rad nudi uvid u emancipacijske strategije autobiografije koje u manjoj mjeri izmiču Foucaultovu, a u većoj mjeri Butlerinu tumačenju teksta.

Ključne riječi: Herculine Barbin, autobiografija, otpor, moć, heteronormativnost.

UVOD

Za suvremeno feminističko promišljanje spola, roda i seksualnosti knjiga *Nevolje s rodom* Judith Butler nezaobilazna je referenca ako ga želimo usmjeriti prema radikalnijoj antiesencijalističkoj politizaciji tih fenomena. Među razradama značajnih teorijskih doprinosa feminističkoj teoriji druge polovice 20. stoljeća, poput Simone de Beauvoir, Luce Irigaray i Julije Kristeve, kao ključni teorijski prethodnik genealogije feminističkoga subjekta dosljedno izvedene u knjizi ističe se Michel Foucault, a posebice prvi svezak njegove *Povijesti seksualnosti*. Nastavljajući se na temeljne postavke *Volje za znanjem*, Butler će u *Nevoljama s rodom* ponuditi kritiku Foucaultova teksta objavljenoga deset godina prije njezine knjige – predgovora

autobiografiji Herculine Barbin, devetnaestostoljetnoga hermafrodita koji je za sobom ostavio zapis u kojemu svjedoči ne samo o svojem životnom putu već i o širem društvenom kontekstu uspostave spolnih normi koji Foucault opisuje kao *režim seksualnosti*. S ciljem kritičkoga čitanja poglavlja *Foucault, Herculine i politika spolnog diskontinuiteta* iz *Nevolja s rodom*, ovaj će rad ponuditi kratak pregled Foucaultova izdanja spomenutoga autobiografskog teksta (koje je od 2016. dostupno i u hrvatskome prijevodu) te ukazati na problematične aspekte Butlerine kritike Foucaultova predgovora, a zatim na tragu njezina uvida detaljnije razmotriti vezu Herculineina teksta s pojmom *spola koji nije jedan* Luce Irigaray, koji s jedne strane izmiče butlerijanskoj kritici, a s druge zadržava kritički zagovor simboličke artikulacije tijela isključenih iz postojećega heteronormativnog značenjskog poretka. Slijedeći Irigaray, u zaključnome dijelu rad će razmotriti teorijski pristup autobiografiji koji je pod utjecajem koncepta politike Hanne Arendt razvila Adriana Cavarero, kao prilog dijalogu dviju teorijski raznorodnih, a problemski srodnih perspektiva feminističkih tumačenja tekstova poput autobiografije Herculine Barbin.

KONTEKST: TKO JE HERCULINE BARBIN?

Adélaïde Herculine Barbin rođena je 1838. godine u Saint Jean d'Angélyju u Francuskoj. Odrastajući u religioznoj sredini okružena ženama, školovala se kako bi postala učiteljicom. Godine 1860., po otkriću njezina „pravog“ spola, pokrenut je postupak zakonske promjene njezina spolnog i građanskog statusa u kojemu dobiva ime Abel. Ne mogavši se prilagoditi novome identitetu, 1868. godine izvršava samoubojstvo. Abel za sobom ostavlja rukopis s naslovom *Moje uspomene*, nastao nakon promjene statusa, čiji su dijelovi prvi puta objavljeni 1874. godine u drugome svesku djela *Sudsko-medicinsko pitanje identiteta u njegovim odnosima s malformacijama spolnih organa* liječnika sudske medicine Ambroisea Tardieua. Potpuni rukopis Tardieu je dobio od doktora Régnera, koji je utvrdio Abelovu smrt i izvršio obdukciju, a u svome izvornom obliku tekst nikad nije pronađen. U vrijeme objavljivanja prvoga sveska *Povijesti seksualnosti* (1976), skraćenu verziju toga rukopisa pronalazi Michel Foucault. S predgovorom ga prvi put objavljuje 1980. godine u američkome izdanju pod naslovom *Herculine Barbin, Being the*

Recently Discovered Memoirs of a Nineteenth Century French Hermaphrodite. Foucault izdanjima dodaje i dosje s prikupljenim materijalima o Herculine: imenima, datumima i mjestima iz biografije, medicinskim izvješćima, vijestima iz tiska, dokumentima i korespondencijom.

U predgovoru, koji je u francuskome izdanju naslovljen *Pravi spol*, Foucault historijski locira nastanak pojma spola sukladnoga otada razvijanome režimu seksualnosti, koji kao temeljno načelo njegove *istine* ni danas nije ukinut, u 18. stoljeće. Tada su biološke teorije o seksualnosti, pravni uvjeti i oblici administrativne kontrole doveli do zamjenjivanja dotad prevladavajuće ideje o mogućnosti miješanja obilježja dvaju spolova u jednome, hermafroditiskom tijelu, o čemu se moglo odlučivati u odrasloj dobi, idejom o postojanju jednoga prvotnog spola, koji bi rijetko mogla prikriti zbunjujuća vanjština. Posljedice te promjene očitovale su se u tome da u slučaju hermafroditizma „više nije pojedinac odlučivao kojeg spola želi biti, pravno ili društveno, nego je bilo na stručnjaku da kaže koji mu je spol priroda izabrala i kojeg, prema tome, društvo od njega mora tražiti da se pridržava“ (Foucault 2016: 13). Uslijed premještanja nadležnosti o spolu s pojedinca na institucije, Foucault zapis Herculine Barbin u kontekstu devetnaestostoljetne medicinske i zakonske potrage za istinskim spolnim identitetom, unatoč njegovoj banalnosti – „s elegantnim, afektiranim, aluzivnim, malo nadmenim i zastarjelim stilom koji je u tadašnjim internatima bio ne samo vrsta pisanja nego i način života“ (2016: 15), ipak smatra rijetkim dokumentom zbog načina na koji „priča izmiče svim mogućim identifikacijama“ (isto). Iako je pisan nakon otkrivanja i utvrđivanja Herculineina „pravog“ identiteta, njegov pripovjedni subjekt ostaje „bez određena spola“ (isto: 17). Foucault svoj uvid podcrtava formulacijom koja će kasnije postati metom kritike: „To što ona spominje u svojoj prošlosti, to su *sretni limbovi ne-identiteta*, koje je paradoksalno štitio život u tim zatvorenim društvima, tijesnim i toplima, u kojima postoji čudna sreća, ujedno obvezna i zabranjena, zbog poznavanja samo jednog spola.“ (isto; kurziv au.)

Nadovezujući se na Foucaultovo tumačenje teksta, u sljedećemu poglavlju razmotrit ćemo odnos njegove koncepcije otpora naznačene u predgovoru s analognim aspektima prvoga sveska *Povijesti seksualnosti* – vezu koju je u *Nevoljama s rodom* uspostavila Judith Butler, te kritički ispitati njezinu interpretaciju.

NEVOLJE S NEIDENTITETOM

Deset godina nakon objave američkoga izdanja, u knjizi koja je ostavila neizbrisiv utjecaj na feminističko promišljanje spola, roda i seksualnosti – *Nevolje s rodom* (1990), Judith Butler ponudila je svojevrsnu foucaultovsku kritiku aspekata koje smatra proturječnima u Foucaultovu pristupu spolnoj emancipaciji. Pripisivanje subverzivnoga potencijala tekstu Herculine Barbin u Foucaultovu predgovoru Butler suočava s određenim postavkama *Volje za znanjem*, prvoga sveska njegove *Povijesti seksualnosti*, koje ćemo kao polazište spomenute kritike prikazati u nastavku.

U *Volji za znanjem* (1976), klasiku teorijske misli druge polovice 20. stoljeća, koji je uslijedio nakon *Nadzora i kazne* (1975), a prethodio objavi zapisa Herculine Barbin i poslužio kao temelj tezama njegova predgovora, Foucault istražuje genealogiju *hipoteze o represiji* – predodžbe o spolu kao prirodnome fenomenu na koji bi društvo i kultura mogli djelovati isključivo represivno – unutar opće ekonomije diskursa o seksu u modernim društvima. Prema Foucaultu, upravo pretpostavka o isključivo represivnoj funkciji moći, očitovanoj u zakonu i zabrani, omogućuje da se previdi i reproducira njezina proizvodna funkcija – složene tehnike i mehanizmi koji čine vidljivima područja njezine primjene. Stoga nastoji razotkriti diskurzivnu proizvodnju „preddiskurzivnoga“ statusa „prirodnoga“ spola, odnosno ukazati na nadzorne i disciplinske tehnike te mehanizme moći/znanja kojima se od 17. stoljeća naovamo, s ciljem discipliniranja tijela i regulacije stanovništva, spol konstituirao kao uzročno načelo ponašanja i iskustva – redanjem mnoštva atributa u koherentne i kontinuirane binarne nizove.

Prožimajući (društveno) tijelo obuhvatnije od mehanizama represije, proizvodna moć uspostavlja normu kojom se razlikuje „cijeli skup stupnjeva normalnosti, a oni su pak znakovi pripadnosti homogenom društvenom tijelu“ (Foucault 1994a: 189–190). Stoga upravljanje seksualnošću sukladno namjeravanoj disciplini tijela i regulaciji stanovništva podrazumijeva i viševrsno usađivanje „izopačenosti“ (Foucault 1994b: 29). Na taj se Foucaultov uvid nastavlja Butlerina kritika kategorije spola kao norme koja pojedincu omogućuje da živi, odnosno osposobljava tijelo za život u području kulturne inteligibilnosti (2001: 14). Prema Butlerinoj razradi, isključene pozicije koje ne uspijevaju materijalizirati normu u isti mah

ograničavaju pojam „ljudskoga“, tijela koje u postojećemu poretku „nešto znači“, i prijete njegovim granicama neprestanom mogućnošću prijelaza. No ta izvanjskost nije apsolutna, „ontološko 's one strane' diskursa“, već se može misliti samo u odnosu prema diskursu koji konstituira oba pojma, ljudsko i ne-ljudsko (Butler 2001: 21). Kako to pokazuje i Foucault, isključeno je ustvari radikalno uključeno, ispitano do krajnosti, da bi se pokazalo nemogućim. Dok su slučajevi poput hermafroditizma Herculine Barbin otprije shvaćani kao „povrede pravilnosti prirodnog funkcioniranja“ (Foucault 1994b: 30), tek će 19. stoljeće na prostore isključenoga primijeniti disciplinske tehnike moći (Foucault 1994a: 204). Na njima se najjasnije očituje dinamika odnosa *diskurs – moć – znanje – užitak*, istovjetna konstrukciji ideje „prirodnoga“ spola: „riječ je o tome da ih se rasipanjem posije u stvarnosti i utjelovi u pojedincu“ (Foucault 1994b: 34).

Prema Foucaultovu pronicljivom uvidu da unutar tako uspostavljenoga režima seksualnosti postoji „nešto drugo osim tijela“, „nešto drugo i nešto više, nešto što ima svoje unutarnje značajke i vlastite zakone: 'seks'“ (isto: 106), krajnji je učinak djelovanja prerusene moći uspostavljanje čvrste veze između seksualnosti i pojmljivosti pojedinca, cjelovitosti njegova identiteta i iskustva. Kako je to s ironijskim odmakom istaknuto i u predgovoru autobiografiji Herculine Barbin, „u osnovi spola, postoji istina“ (Foucault 2016: 14).

Ta je premisa povezana sa širom Foucaultovom pretpostavkom da se tek s devetnaestostoljetnim praksama nadzora i kazne kao učinak stjecanja odnosa moći u tijelu pojavljuje – *duša* (1994a: 23). Do 19. stoljeća krajnja je granica kaznenih praksi bila tijelo – „pretvoreno u prah i bačeno u vjetar, tijelo što ga komad po komad kida beskonačnost suverenove moći“ (isto: 49–50). Povezivanje kaznenih procedura s novonastalim znanstvenim diskursima omogućilo je uspostavljanje nove ekonomije kaznene moći – dosezanje „bestjelesne stvarnosti“, koja je, kako to pokazuje Foucault, ipak uvijek tjelesna: poprište su njezine primjene „tijelo, vrijeme, svakodnevni postupci i djelatnosti; isto tako i duša, ali u onoj mjeri u kojoj predstavlja sjedište navika“ (isto: 131). Discipliniranje duše kao korelata moći – *tamnice tijela* – poopćiv je model svakodnevnoga tijeka društvenoga života: „svatko na točki za koju je zadužen tome podvrgava tijelo, kretnje, ponašanje, vladanje, sklonosti, sposobnosti“ (isto: 318–319). Naime, zakonski se aparat otada poduhvatio cijeloga prijestupnikova života. Uvođenje biografije u

zakonske procese implicira da prijestupnik postoji i prije i izvan prijestupa, oko kojeg postoji cijeli skup složenih veza nagona, pobuda, težnji i karaktera (194a: 260–261).

Slučaj Herculine Barbin reprezentativan je primjer funkcije biografije u medicinskim i pravnim procedurama utvrđivanja prijestupa i „istine“ vezanih za kategoriju spola. Kriteriji prema kojima je utvrđen Herculinein „pravi“ spol upućuju da je u pozadini medicinskoga i zakonskoga bavljenja tijelom heteronormativni moralni imperativ koji na tijelu traži „nešto više“ – spolnu/rodnu dušu. U izdvojenim ulomcima iz medicinskih izvješća okupljenih u dosjeu uključenom u izdanje očigledno je o kakvim je kriterijima riječ:

Po *ukusu, sklonostima*, privlače je žene (Foucault 2016: 115; kurziv au.). Ako je katkada teško, pa čak i nemoguće pri rođenju prepoznati pravi spol pojedinca, nije tako u kasnijoj dobi, a osobito ne na pragu puberteta. U tom se trenutku naime, kod ovih ljudi koji su bili žrtve pogrešaka, otkrivaju *sklonosti i navike njihovog pravog spola*, a čije bi promatranje znatno pripomoglo da oni zauzmu svoje *mjesto u društvu*, ako stanje genitalnih organa i njihovih različitih funkcija nije bilo dovoljno da se postigne taj cilj. (isto: 124; kurziv au.); *Budući da je rađanje prirodni cilj braka*, Alexina je bila nosilac organa karakterističnih za svoj spol i koji su bili u funkciji. (isto: 127; kurziv au.)

Kao što je vidljivo u ispitivanju Herculine Barbin, u skladu s institucionalnim pomakom od uništavanja tijela s nadom u spas duše k *disciplini* tijela/duše, povijesno specifičan tip iznošenja na vidjelo istine o seksu na kojemu počiva režim seksualnosti, *scientia sexualis*, ima svoje korijene u tradicionalnome obliku iznuđivanja istine – priznanju. Na tome tragu Foucault i književnost, iako funkcionira kao svojevrsni *protudiskurs* nesamosvjesnim diskursima znanosti i filozofije (Biti 2000: s. v. *diskurz*), problematizira u dinamici odnosa moći koji iznuđuju priznanje – toliko uspješno da se ono više ne doima iznuđenim, već potrebom koja je „[...] toliko utjelovljena u nama da je više ne primjećujemo kao posljedicu neke moći koja nas prisiljava; čini nam se, naprotiv, da istina, najdublje u nama pritajena, „traži“ samo da se objelodani [...] Priznanje oslobađa, moć ušutkuje; istina ne pripada poretku moći, već je u izvornom srodstvu sa slobodom.“ (1994b: 44)

Dakle, Foucault uvodi obrat smatrajući da moć nije na strani onoga tko govori, već onoga tko šuti i sluša te da diskurs istine ne djeluje na onoga tko ga usvaja, već na onoga od koga je iznuđen, odnosno na onoga koji ga daje (1994b: 46). U tome bi okviru autobiografija bila najskriveniji privid oslobođenja (Biti 2000: s. v. *autobiografija*).

Kako to, interpretirajući Foucaultove postavke, objašnjava Vladimir Biti,

[...] moć upravo treba područja koja naizgled počivaju izvan njezine nadležnosti jer je ona maskiraju i čine podnošljivom te joj tako jamče reprodukciju. Takvom se problematizacijom velikih „izbaviteljskih pothvata“ ipak nipošto ne poriče svaka mogućnost otpora, već se osporava jedino mogućnost njegova *teorijskog utemeljivanja*. On sada postaje pitanjem konkretne praktične procjene u određenoj konfiguraciji diskurza. (isto: s. v. *diskurz*)

Sukladno tome, Foucault pojmom *taktičke polivalentnosti diskursa* označava

[...] složenu i nestalnu igru gdje diskurs može biti sredstvom i posljedicom moći, ali i zaprekom, kamenom spoticanja, točkom otpora i polazištem za neku oprečnu strategiju. Diskurs prenosi i proizvodi moć; on ju jača, ali i potkopava, izlaže, čini krhkom i omogućuje da joj se postavljaju zapreke. (1994b: 70–71)

Nasljedujući aporiju Foucaultove koncepcije otpora, u *Nevoljama s rodom* Butler u njegovo kasnije prepoznavanje emancipacijskoga potencijala autobiografije Herculine Barbin učitava neosvijestjen oslobodilački moment, pripisujući mu postulaciju otpora zasnovanoga u tijelu koji bi, proturječno *Volji za znanjem*, a srodno *hipotezi o represiji*, prethodio zakonu nedvosmislenoga spola, a ne bio u njega već ugrađen i njime generiran. Prema Butler, Foucault u za nju spornome predgovoru navodno ne uviđa „konkretne odnose moći koji konstruiraju i osuđuju Herculineovu spolnost“ (2000: 99–100). Referirajući se na Foucaultovu postulaciju užitka, Butler tvrdi da

[...] te ugođe očito transcendiraju pravilo koje im je nametnuto, a tu vidimo Foucaultovo sentimentalno popuštanje osloboditeljskom diskursu koje je njegova analiza u *Povijesti seksualnosti* trebala

zamijeniti. Prema tom foucaultovskom modelu osloboditeljske spolne politike, zbacivanje 'spola' donosi oslobađanje prvobitne spolne mnogostrukosti [...] (2000: 101).

No prije nego polje preddiskurzivne libidne mnogostrukosti, Foucaultovi *sretni limbovi neidentiteta* označavaju igru atributa koja „raskriva iluzornost spola kao trajnog supstantivnog supstrata kojemu bi ti različiti atributi trebali pripadati“ (isto: 105), kakvu Butler i sama zagovara. Tekstu prilažući dosje na koji upućuje u predgovoru, Foucault čini transparentnom „moć pisanja“ medicinskoga koda, čije se tehnike bilježenja, označavanja i svrstavanja u stupce i tablice uklapaju u cjelokupni niz kodova disciplinarne individualnosti koji su omogućili epistemološko oslobađanje znanosti o pojedincu (1994a: 195–196) te, u sprezi s pravnim aktima, disciplinu i regulaciju (društvenoga) tijela. Foucaultov predgovor stoga ne napušta pretpostavku koju mu Butler odriče: „[...] da je seksualnost uvijek smještena u matrice moći, da je uvijek proizvedena ili konstruirana unutar određenih povijesnih praksi, i diskurzivnih i institucionalnih, te da je pribjegavanje seksualnosti prije zakona iluzorna zamisao emancipacijske spolne politike.“ (2000: 102)

Iako Foucaultovo tumačenje Herculineina teksta sadrži emancipacijski moment, u njegovu se predgovoru ipak ne nalaze elementi koji bi opravdali Butlerinu kritiku. Uostalom, kako to je istaknuo Éric Fassin u pogovoru knjizi *Herculine Barbin zvana Alexina B.*, logika Foucaultova rada i jest „raspršiti tlapnju prema kojoj je vlasti dovoljno suprotstaviti tjelesnu materijalnost“ (2016: 187).

Stoga možemo utvrditi da se Foucaultov i Butlerin pristup tekstu ne razilaze u pojmu tijela kao uvijek već obilježenoga zakonom, nego u priznavanju emancipacijskoga potencijala njegove pripovjedne artikulacije u autobiografskome tekstu. Budući da Butler ne nudi vlastitu koncepciju pisanja (tijela) kao subverzivne prakse, može joj se uputiti prigovor koji Biti u drugome kontekstu iznosi na račun onoga od koga je problematičnu strategiju i preuzela – Foucaulta. Zaključkom svoje analize, dotičući se kontingentnoga odnosa diskursa i događajnosti teksta, „zapravo teži poništiti mjerodavnost subjektivnih značenjskih odluka time što će ih, u prepoznatljivoj retoričkoj tradiciji, dokraja izvesti iz konstitutivnih uvjeta diskurza“ (Biti 2000: s. v. *diskurz*). Prema Butler,

[Herculine] jest „izvan“ zakona, ali zakon ostaje to „izvan“ unutar sebe. Zapravo, on/ona utjelovljuje zakon, ne kao ovlašteni subjekt, nego kao živo svjedočanstvo neugodne sposobnosti zakona da proizvodi jedino one pobune za koje može jamčiti da će – iz odanosti – same sebe poraziti i one subjekte koji, do kraja podčinjeni, nemaju druge nego neprestano ponavljati zakon svoje geneze. (2000: 110)

Na foucaultovskome tragu na koji se referira Biti, Butler kroz prizmu književnih konvencija Herculineino tekstualizirano tijelo smatra znakom „nerješive ambivalencije koju proizvodi juridički diskurs o nedvosmisleni spolu“ (isto: 103–104), povezujući ga s pojmom *spola koji nije jedan* Luce Irigaray, nedeterminiranim odnosom razlike prema ekonomiji koja ga, unutar sebe, čini odsutnim: „Nije 'jedan' u tome smislu što je mnogostruk i difuzan u svojim ugodama i obliku označivanja.“ (isto: 107–108) No, ne razrađujući tu postavku „s ove strane“ zakona, Butler ipak ustraje u tome da „na mjestu nedvosmislenosti ne uspijevamo otkriti mnogostrukost, kako bi to Foucault htio; umjesto toga, suočavamo se s kobnom ambivalentnošću koju proizvodi prohibicijski zakon“ (2000: 104). Međutim, Irigaray Herculinein tekst zacijelo ne bi smatrala samo znakom nerješive ambivalencije, jer je ona tek jedan vid drugosti, *druga istoga*, zrcalna površina na kojoj se ogleda jednoznačan spol, već prije znakom narušavanja ekonomije toga odnosa iz perspektive *druge žene*, ili *druge Herculine*, viška (ne)identiteta koji izmiče simboličkome označivanju. Irigarayina koncepcija ustvari je sukladna Foucaultovim uvidima iznesenima u francuskome izdanju predgovora, povezanima s idejom *sretnih limbova neidentiteta*. Naime, život u jednospolnoj okolini, diskreciji internata i samostana, omogućio je suptilne razlike zbog kojih Herculine nije željela ni mogla prijeći „na drugu stranu“ (Foucault 2016: 17):

Drugi spol nije ondje sa svojim zahtjevima za dijeljenjem i identitetom, govoreći: „Ako ti nisi upravo ti, točno i identično, onda si ti ja.“ [...] Mislim da joj se sviđao taj svijet samo jednog spola u kojem su svi njezini osjećaji i sve njezine ljubavi trebali biti „drukčiji“ a da nikada ne moraju biti „drugog spola“. Ni žena koja voli žene ni muškarac skriven među ženama. (isto)

Nadovezujući se na naznačene srodnosti Foucaultova i Irigarayina pojma mnogostrukosti, u nastavku ćemo detaljnijom razradom *spola koji nije jedan* razmotriti na koji bi način mogao kritički nadopuniti Butlerinu analizu i usmjeriti ju prema teorijskome okviru koji, u odnosu na foucaultovsko-butlerijanski, u koncepciji otpora u većoj mjeri naglašava aspekt događajnosti diskursa – nalaženjem odgovora na pitanje *Tko je Herculine Barbin?* na razini teksta, *priče koja izmiče svim mogućim identifikacijama*.

ONA NIJE NI JEDNO NI DVOJE

Pojmom *spola koji nije jedan* Luce Irigaray kritizira reprezentaciju ženske seksualnosti u patrijarhalnoj kulturi „muškim“ parametrima koji, nastojeći je podvesti pod jednoznačnu heteronormativnu definiciju, uvode opreke poput *klitoralno – vaginalno*. Utemeljuje ga na metafori/metonimiji usana koje se dodiruju (Irigaray 1990: 10) kako bi opovrgnula analogne dihotomije koje iz sistema reprezentacije isključuju neheteronormativne spolne/rodne mogućnosti. Prema Irigaray, za ekonomiju utemeljenu na pogledu, diskriminaciji i individualizaciji forme ženski je spol „*užas ničega za gledanje*, nedostatak u sistematici reprezentacije i želje, 'praznin[a]' u njenom skopofiličnom predmetu“ (isto: 11). Irigaray tu diskrepanciju etički problematizira:

Vrednost koja se pridaje jedinoj odredivoj formi poništava onu koja je u igri u ženskom autoerotizmu. *Jedinstvo* forme, individue, pola, ličnog imena, pravog smisla... istiskuje, razmičući i deleći, to dodirivanje *najmanje dve* (usnice) koje održava ženu u kontaktu sa njom samom, ali bez moguće diskriminacije onih koje se dodiruju. Otuda ta misterija koju ona predstavlja u kulturi koja teži da sve prebroji, da sve računa u jedinicama, da sve pojedinačno popiše. *Ona nije ni jedno ni dvoje*. [...] A njen pol, koji nije *jedan* pol, misli se kao nepolnost, kao negativ, suprotnost, naličje, jedinog vidljivog i morfološki označivog pola [...] (isto).

Dok Irigarayina kritika adekvatno opisuje nasilje izvršeno nad Herculine, njezin pojam (ženske) seksualnosti u Butlerin pristup intervenira emancipacijskim impulsom „(pro)nalaženj[a] moći“, odnosno mogućnosti

[...] da ne žrtvuje nijedno od svojih zadovoljstava nekom drugom, da se ne poistovećuje ni sa jednim posebno, *da nikad ne bude jednostavno jedno*, nego neka vrsta univerzuma u razvoju kome se nikakve granice ne mogu fiksirati, a koji ipak ne bi bio nekoherentan, niti pak polimorfna perverzija deteta čije erogene zone iščekuju svoje pregrupisanje pod primatom falusa. (Irigaray 1990: 14)

Kako je iz posljednje postavke vidljivo, s obzirom na to da Irigaray ženski erotizam ne postavlja kao prethodeći faličkoj ekonomiji, već kao njezinu konstitutivnu izvanjskost, „*izvan*“ *unutar sebe*, njezin je pojam kompatibilan s Butlerinom argumentacijom, no na njegovu tragu ključnim se problemom Butlerine analize u *Nevoljama s rodom* čini previđanje otpora teksta, *tijela teksta*, mehanizmima koji uvjetuju modalitete njegove višeznačnosti i jednoznačnosti. Napuštajući pretpostavku o heterogenosti žudnje koja bi prethodila falogocentrizmu, koju je Butler prepoznala u Foucaulta, u okviru Irigarayine koncepcije strategije otpora formiraju se u horizontu alternativnih kulturnih mogućnosti. Kako je to, tumačeći Irigaray, s krajnje antiesencijalističke pozicije istaknula Iris Marion Young,

[...] patrijarhalna dominacija zahtijeva subverziju autoriteta govorom o specifično ženskoj žudnji koji prevladava njegovu spoznajnu moć. Ali ona ne može postojati; sam projekt feminističke subverzije vodi prema napuštanju takvih univerzalija (2005: 69). [...] Ona ne postoji negdje ispod falocentrične žudnje kao čista autentična ženska jezgra. Mora biti izmišljena, i njezino osmišljavanje samo je po sebi politička strategija. (isto: 80)

Stavljajući naglasak svoje analize na kritiku Foucaulta, Butler ipak ne pripisuje Herculineinu tekstu politički subverzivan učinak. Uključivanjem njegova *tijela*, iskustva artikuliranoga u autobiografskome pripovjednom modusu, u reprodukciju njegovih konstitutivnih uvjeta, ne suočava ga s ključnim etičkim i političkim pitanjem vlastitoga teorijskog pristupa – kako se značenjsko tijelo simboličke hegemonije može reartikulirati (Butler 2001: 32).

Sukladno pretpostavci da i Foucaultova i Butlerina interpretacija u tekstu ponajprije iščitavaju „nerazdvojni rad znanja i moći što ga u spolu, i putem spola, nameće medicinska disciplina“

(Fassin 2016: 203), autor pogovora Foucaultovu izdanju *Herculineina* teksta, Éric Fassin, naglasak stavlja na „drugačiju priču“, čiji autor „za svog života i nakon njega, svijetu nameće svoju istinu – a ne obratno“ (2016: 194–195). Svoju tezu Fassin razrađuje obrtanjem perspektive: umjesto da se zadrži na iščitavanju proizvodnosti zakona, interpretaciju pomiče k subverziji percepcije hermafroditizma. „Sada jednako tako Butler, kao što je ona učinila s Foucaultom, možemo čitati protivno njoj, kako bismo očuvali Barbinovu *agency* – sposobnost djelovanja što ga čini autorom svog života, sve do propasti.“ (isto: 197)

Razlog zbog kojeg Butler u *Nevoljama s rodom*, više retorički nego konceptualno, zaobilazi pojam djelovanja i djelatne ovlasti (*agency*), možemo pronaći u jednome od pomaka unutar njezina teorijskog opusa – proturječnom odnosu prema fenomenologiji i egzistencijalizmu. Dok u *Nevoljama s rodom* pojednostavljeno pripisuje Merleau-Pontyju, Sartreu i De Beauvoir reprodukciju kartezijanske opreke svijesti i tijela (Butler 2000: 24–27), podrazumijevajući iz feminističke perspektive teorijski i politički problematičnu rastjelovljenu svijest koja bi odabirala vlastitu konstituciju roda, te time podcrtava njihov doprinos aktualnoj feminističkoj raspravi, u tekstu objavljenom šest godina ranije pod naslovom *Sex and Gender in Simone de Beauvoir's Second Sex* (1986) nastoji pokazati suprotno – kako pojam tijela kao *situacije* kojim barata Simone de Beauvoir, na tragu određenih Sartreovih nastojanja, uvelike narušava spomenutu opreku (Butler 1986: 44–45). Štoviše, u tome tekstu Beauvoirinu kritiku analognih rodnih binarnosti Butler smatra svojevršnom pretečom Foucaultova pristupa statusu spola i seksualnosti (isto: 47) te – što je za poveznicu između njih važnije – valjanim teorijskim smjerom promišljanja emancipacijskih rodnih praksi. Kako to objašnjava Biti, etičko-političko pitanje djelatne ovlasti (*agency*) usmjereno k situiranoj, utjelovljenoj spoznaji, otvoreno s teorijskom elaboracijom razlike, u pristupima srodnim *Nevoljama s rodom* podvodi se pod ispitivanje uvjeta u kojima se formira pozicija političkoga subjekta i kritiku zakona kao kontingentnoga i preinačivoga pogona regulacije identiteta (2000: s. v. *feministička kritika*). U tome okviru koncepti poput situacije, djelatne ovlasti, izbora i intencionalnosti bivaju u određenoj mjeri pojednostavljeni, kao što je slučaj s Butlerinim kasnijim odnosom prema Beauvoir, i kao takvi napušteni. Stoga smo suočeni s kritičkom

elaboracijom zakona s teorijski nerazrađenim aspektima ključnim za razumijevanje njegove preinačivosti. Odatle proizlazi da bi Butlerin raniji pristup fenomenologiji mogao poslužiti kao adekvatno polazište za suočavanje sa svojevrsnim slijepim pjegama *Nevolja s rodom*, i to u razumijevanju njihovih ključnih etičkih i političkih implikacija – strategija otpora; ne kako bi ih u nekom aspektu osporio, već upotpunio. Da se fenomenologijski pojam tijela može kritički implementirati u Foucaultov pristup, a i Butlerin od *Nevolja s rodom*, pokazuje objašnjenje Foucaultova interesa za istraživanje seksualnosti koji je u pogovoru hrvatskome izdanju ponudio Rade Kalanj: „Očigledno je da Foucault izabire seksualnost kao jedan od najživotnijih aspekata ljudske *subjektivnosti*. Na njemu se najbolje može pokazati prodiranje moći u „najtananije strukture društva“. [...] Moć što se ostvaruje nad tijelom („bio-moć“) možda je najrječitiji primjer mikrofizičkog oblikovanja moći.“ (1994b: 180; kurziv au.)

S obzirom na to da je spomenuta subjektivnost i u fenomenologijskoj perspektivi uvijek već rodna, ona nam omogućuje da spol kao foucaultovski razotkriveno „uzročno načelo“ režima seksualnosti izmjestimo ka kontingenciji tijela kao *situacije*. U tako uspostavljenome teorijskom dijalogu fenomenologijski pristup kompatibilan je s foucaultovsko-butlerijanskim jer „govori iz perspektive konstituiranog iskustva subjekta“, no, kako je to primijetila i Iris M. Young, „na način koji nadopunjuje, ali ne ponavlja ispitivačke i interpretativne metode“ primijenjene u Foucaulta i Butler (2005: 8). Naime, pomakom interesa ka konstituciji iskustva u autobiografskome tekstu mogli bismo premostiti teorijsko previđanje njegove političnosti. S obzirom na to da Foucault, iako svjestan implikacija razotkrivenoga režima seksualnosti, ipak ostaje pri apostrofiranju užitka kao subverzivnoga momenta, u trenutku njegova prokazivanja kao postulacije preddiskurzivnoga u Butlerinu tumačenju žudnja preostaje neinterpretirani tekstualni višak. S pretpostavkom da je sam tekst manifestacija određene žudnje – žudnje za vlastitom pričom, u nastavku ćemo ponuditi potencijalni okvir njegova čitanja nakon Butlerine kritike Foucaulta.

DISKURS NIJE ŽIVOT, ŽIVOT JE PRIČA

U tekstu Herculine Barbin artikulacija iskustvenoga događa se u napetosti između dvaju poredaka – društveni opisuju atributima

mjesta, naslova, zakona, zabrane, prava, morala, nadzora, statusa (gotovo istim pojmovima koje upotrebljava i Foucault), dok se u osobnome, polazišnome modalitetu teksta, pokazuje da su tijelo/duša društvenoga poretka i njezino *biće* radikalno nepodudarni. Dok je u okviru medicinskih i pravnih diskurzivnih mehanizama Herculineino tijelo/duša nečitljivo, nepredstavljivo, te zahtijeva posebne napore i isključenja da bi se učinilo razumljivim i uvelo u značenjski poredak kao nedvosmislena, koherentna, kontinuirana kategorija, u prostoru autobiografskoga teksta *ona* je čitljiva kao *spol koji nije jedan*.

Pravni i građanski status kojemu medicinske procedure idu u prilog nudi dvije, alternativne spolne kategorije, primoravajući na odabir jedne, dok autobiografski tekst omogućuje njihov nesmetan, simultan protok te tako razotkriva neadekvatnost njihove isključivosti za reprezentaciju pojedinih iskustava. Kako je to istaknula Butler, Herculine je primorana na sudjelovanje u kategorijama od kojih je distancirana, u isti mah raskidajući njihovu vezu sa stabilnim spolom (2000: 105). Takvo značenjsko usložnjavanje odražava logiku Irigarayinih *usana koje se dodiruju*, koja se opire jednoznačnosti, i uvodi mnogostrukost kao etički i politički potencijal teksta. Štoviše, autobiografski, ili u širem smislu književni tekst, pokazuje se jedinim prostorom u kojemu simultan govor iz perspektive niti jednog niti dvaju spolova i rodova, već viška koji se opire kategorizaciji, *nešto znači*. Ključno je za Butlerinu analizu, u pojmovima njezine koncepcije otpora, da se zanemarivanjem učinaka prelamanja normativnih kategorija kroz prizmu osobnoga previda nenamjeravani višak označavanja u odnosu na koji interpelacija „gubi svoj status jednostavnog performativa, diskurzivnog čina sposobnog da stvori ono što imenuje“ (Butler 2001: 158).

Slabosti previđanja političnosti teksta, subverzivnoga potencijala koji je prepoznao Foucault, a koji se ne može dokraja uplesti u reprodukciju moći, već funkcionira kao *zapreka, kamen spoticanja, točka otpora*, u nastavku će nam poslužiti kao polazište za teorijsku razradu koja će naglasiti njegovu ulogu u kontekstu razmotrenih odnosa diskursa, moći i znanja. Analogno Butlerinu proturječnom odnosu prema fenomenologiji, teorijski elaborirano izvođenje teksta iz konstitutivnih diskursa ulazi pod okrilje obuhvatnije kritike razvijene u nasljeđu fenomenologijske tradicije na račun zapadne filozofije i politike, i to iz perspektive pojma politike

kakav razvija Hannah Arendt, te njegovih implikacija za tumačenje književnoga teksta, ponajprije autobiografije.

U kritičkoj opoziciji prema tradicionalnome zapadnom shvaćanju politike, koja se, kao i filozofija, temeljila na univerzalnim kategorijama, Arendtin pojam politike odnosi se na mogućnost otkrivanja jedinstvenosti, onoga *tko* netko jest naspram onoga *što* jest, govorom i djelovanjem u ljudskoj pluralnosti kao njihovu osnovnom uvjetu (1991: 142–143). Kako je to sažela Adriana Cavarero, Arendtin pojam *što* odnosi se na određene društvene kategorije poput spola i klase, na kojima se temelje postojeći politički odnosi, a *tko* na neponovljivu jedinstvenost čije otkrivanje drugima zahtijeva pluralan, politički prostor interakcije (2006: 58), no u toj interakciji, upućeno drugima, „ostaje za samu osobu skriveno“ (Arendt 1991: 146). Iz raskrivanja *tko* djelovanjem i govorom u spletu ljudskih odnosa proizlazi njegova jedinstvena životna priča koja nema autora (isto: 149–150), već predstavlja prostor otvoren nepredvidljivosti. Prema Arendt, „*tko* netko jest ili je bio možemo saznati jedino poznajući pripovijest čiji je junak on sam – njegov životopis“ (isto: 151). Stavljajući naglasak na *tko* umjesto na *što*, Arendt predstavlja alternativu razumijevanju političkih odnosa – kao interakcije jedinstvenih egzistenata, a ne kategorijalno određenih društvenih tipova, u isti mah pokazujući kako se u suvremenome kontekstu oni nastoje ukinuti dominacijom odnosa koji su ponajprije ekonomski.

Prema referencijalnoj točki Arendtina pojma politike – grčkome polis – javno je područje bilo „jedino mjesto gdje su ljudi mogli pokazati *tko* oni doista i nezamjenjivo jesu“ (1991: 38), a podrazumijevalo je postojanje privatnoga područja kao pretpolitičnoga (isto: 24–26). Svi koji su bili isključeni iz javne, političke sfere bili su lišeni ne sposobnosti govora i djelovanja, već mogućnosti da njihov govor i djelovanje sudjeluju u stvaranju političke zajednice (isto: 27). Razgovor međusobno „jednakih“ u javnoj sferi podrazumijevao je postojanje „nejednakih“ u privatnoj (isto: 31). Od propasti grčkoga polisa pratimo povijest „depolitizacije“ Zapada u kojoj političko, „zamijenjeno vladavinom manjine nad većinom te različitim modelima dominacije“, nestaje kao „dijeljeni prostor djelovanja“, „ili se pojavljuje na mahove u revolucionarnim kontekstima“ (Cavarero 2006: 57).

Iščeznuće javnoga prostora kao političkoga u Arendtinu smislu, prostora u kojemu jedinstvenost su-djeluje u pluralnosti,

uslijed izmještanja ekonomskih interesa iz privatne u javnu sferu u zapadnim društvima, promijenilo je dinamiku odnosa dvaju područja, a time i njihovo značenje. Dok su u polisu političko i ekonomsko bili jasno odvojeni, pri čemu se ovladavanje potonjim odigravalo u domeni privatnoga, u modernim zapadnim društvima, uspostavljenim s formiranjem nacionalnih država, politika je postala funkcija ekonomije, odnosno društvenoga koje je prevladalo javnim područjem (Arendt 1991: 27–28). Usto što je taj pomak promijenio značenje privatnoga i političkoga, privatno uspostavljeno kao intimno ostaje suprotstavljeno novonastalom društvu/politici (isto: 35–36), kao i političko u užemu smislu (isto: 42). U uvjetima suvremenoga društva, prema Arendt, „naše su sposobnosti govorenja i djelovanja izgubile mnogo od svojih prijašnjih osobina jer su uzdizanjem društvenog prostora prognane u područje intimnog i privatnog“ (1991: 44).

U odnosu na Foucaultovu analizu uspostave disciplinarnoga društva, Arendtina koncepcija politike kritički se odnosi prema konformizmu svojstvenom modernim društvima koja nastoje zamijeniti djelovanje *ponašanjem*, „namećući bezbrojna i različita pravila koja sva imaju za cilj da 'normaliziraju' njegove članove, da ih prisile da se dobro ponašaju te da isključe spontano djelovanje ili izvanredna postignuća“, izjednačavajući pojedinca s njegovim društvenim statusom (isto: 37). Arendtin pojam djelovanja, a time i politike, podrazumijeva da se učini neočekivano: „Novo se uvijek zbiva protivno pravilnosti statističkih zakona i njihove vjerojatnosti, koja se za sve praktične, svakodnevne svrhe uzima kao izvjesnost; novo se stoga uvijek javlja u liku čuda. Činjenica da je čovjek kadar djelovati znači da se od njega može očekivati ono neočekivano, da može činiti ono što je beskrajno nevjerojatno.“ (isto)

Prema Cavarero, promijenjena dinamika političkoga i privatnoga upućuje nas na ponovno promišljanje određenih modusa u kojima se ona manifestira – kao i u Foucaulta, autobiografija se pokazuje ključnim aspektom analize. Prema Arendt, sam govor izmješta privatno/intimno u stvarnost drugačiju od polazišne koju sačinjava prisutnost drugih. Udaljavajući se od homerskoga junaka kao prototipa priče, za Arendt se „junačka hrabrost“ očituje već u „napuštanju nečijega privatnog skrovišta i pokazivanju tko netko jest, raskrivanju i izlaganju samoga sebe“ (isto: 151). Autobiografsko pripovijedanje ne samo da granicu privatnoga i javnoga narušava i redistribuira njezinim ponovnim iscrtavanjem unutar dviju domena,

imenujući „ono što ne smije postojati (ili se ne smije imenovati) *javno* [...] u osobnom tekstu, *in privato*, kod kuće, u vlastitoj sobi“ (Zlata 2004: 63), već preostaje rijetko uporište političkoga u uvjetima iščezavanja njemu sukladne javne sfere.

Uzimajući Arendt kao polazište koncepcije autobiografije u knjizi *Relating Narratives: Storytelling and Selfhood* (doslovan prijevod talijanskoga izdanja iz 1997, *Tu che mi guardi, tu che mi racconti*, bio bi *Ti što me gledaš, ti što mi pričaš*), Cavarero u Arendtin pojam politike na tragu Irigarayinih antiesencijalističkih postavki upisuje spolnu razliku. Budući da „dominantne društvene norme dodjeljuju drugačije uloge muškarcima i ženama“, „manjak političkog za njih nije istovjetan“ (2006: 57). Cavarero nastavlja:

[...] nedostatak interaktivne scene u kojoj bi jedinstvenost mogla biti izražena za žene povijesno je vezan uz konstitutivno otuđenje u reprezentacijama subjekta patrijarhalnoga simboličkog poretka. [...] Uz opće odsustvo političkih prostora na kojima bi svako ljudsko biće drugima moglo pokazati *tko* je, u postojećem simboličkom poretku androgini subjekt definira *što* su žene: majke, supruge, njegovateljice, tijela za uživanje... (isto: 57–58)

U toj reprezentacijskoj sceni Cavarero naglašava otkrivajuću (*revealing*) vrijednost kakvu Arendt pripisuje djelovanju i govoru u samoj priči, potencijalnome činu autobiografske naracije (isto: 59). Daleko od odgovora na pitanje *tko* netko jest, u Cavarerinu okviru ta se priča postavlja kao pitanje, žudnja usmjerena prema drugome (isto: 2) kome je povjerena, kojega ona već pretpostavlja kao pripovjedača svojega početka i kraja. Prema Cavarero, pripovjedna struktura pamćenja, u isti mah nepouzdanoga i nezamjenjivoga, povezana je s osjećajem/osjetom (tal. *sapore*, engl. *sense*) bivanja pripovjednim (od drugoga) (*narratable by the other*) koji se širi i na percepciju drugih – implicitnu svijest da svatko ima jedinstvenu priču (isto: 33–34).

Upravo bi iz perspektive koja naglašava diskurzivnu konstrukciju jastva – koje ne prethodi priči, već nastaje s njom – veza između priče i života mogla bila sumnjiva, kao da pretpostavlja ideju cjelovitoga subjekta koji njome vlastiti identitet čini transparentnim (isto: 69). No Cavarero uopće ne barata pojmom unutarnjega jastva koje bi preuzelo nadležnost nad značenjem teksta, već kompleksnom vezom ljudskoga bića, njegove priče i njezinih mogućih pripovjedača.

Jedinstvenost priče koja je tek potencijal teksta Cavarero promišlja u relaciji, kao razotkrivajući moment u dinamici između *pripovjednoga ja* (*narratable self*) i drugih. Dok se Cavarerina koncepcija ponajprije tiče odnosa priče i potrebnoga drugog (*necessary other*) – drugog pripovjednog ja, pa tako i odnosa teksta i čitatelja, u nastavku će nas zanimati u kojim aspektima ona funkcionira kao kritički kontrapunkt u odnosu na Butlerino previđanje autobiografije Herculine Barbin u konfiguraciji diskursa koji uvjetuju njezin identitet.

Kako je to istaknuo Paul Kottman, autor predgovora engleskoga prijevoda knjige *Relating Narratives*, Cavarero predstavlja izazov teorijskim pristupima formiranju subjekta kroz prizmu društvenoga i diskurzivnoga (2006: 11). Ukazujući na srodan skup problema kojima se bave Cavarero i Butler, Kottman ističe da je jedno od središnjih pitanja Butlerine teorije interpelacija koja imenujući, proizvodi određenu formu, *što*, društvene egzistencije. Budući da se imenovanje događa neovisno o onome *tko* se imenuje, suočavamo se s etičkim i političkim implikacijama bolnih i nasilnih učinaka nepodudarnosti između imena i njegova nositelja (isto: 19–20). Iako su oni radikalizirani u slučajevima poput Herculineina, gdje se nasilje imena koleba pred nerazumljivošću vlastite mete i tako ju višestruko ranjava, upravo iz nepodudarnosti inherentne svakoj interpelaciji proizlaze mogućnosti njegove resignifikacije. Prema Kottmanu, Cavarero nudi novu perspektivu za razumijevanje imenovanja, interpelacije i jezične ranjivosti, obratom perspektive prema jedinstvenosti kao zajedničkome, dijeljenom momentu zajednice. Upravo zato što je interpelacija ravnodušna prema onome *tko* netko jest, njegova priča sadrži potencijal prevladavanja neizbježne nepodudarnosti diskursa i života kao naznaka politike utemeljene na *tko* umjesto *što* (isto: 21–22). Iz perspektive koncepcije političnosti priče koju nudi Cavarero, Butlerino previđanje političnosti Herculineina teksta u kontekstu određenja spolnoga identiteta uvelike perpetuira asimetriju između medicinsko-pravnih diskursa i autobiografije. U toj reprezentacijskoj dinamici medicinski i pravni diskursi kodiraju univerzalne kategorije – *što*, a autobiografski tekst, te književnost uopće, pokazuju *tko*. Utemeljujući svoj pristup na razotkrivanju i kritici mehanizama diskurzivnoga uvjetovanja tijela kao kategorije *što*, muškoga ili ženskoga, Butler apostrofira kulturalnu mogućnost njihove drugačije formacije, no izbjegava teorijski elaborirati funkciju *tko* u konfiguraciji diskursa koji kodiraju *što*. U

butlerijanskome okviru mjesto je subjekta uvijek već strukturalno predviđeno kao uvjet egzistencije i djelatne ovlasti, a *unutar izvan* njega ostaje „višak“ označavanja, konstitutivna izvanjskost postojećih shema reprezentacije, moći i znanja. Radikalizacija te pretpostavke, kako je to pokazala Cavarero, nastanjuje ga bićem od krvi i mesa jer se „nevolje s rodom“ mogu događati jedino kao jedinstvene priče koje ime nikada dokraja ne imenuje.

ZAKLJUČAK

Usmjeravajući se na problematične aspekte tumačenja Foucaulta u *Nevoljama s rodom*, rad je nastojao ispitati teorijske pristupe autobiografiji, a posredno i književnome tekstu, kao poprištu otpora ili reprodukcije moći. Srodno aluzivnim mjestima *Povijesti seksualnosti*, u predgovoru autobiografiji Herculine Barbin Foucault je u artikulaciji tijela u tome tekstu prepoznao specifičan potencijal otpora, a mogli bismo pretpostaviti da je riječ o užitku koji izmiče postojećim kodovima binarnosti i heteronormativnosti, koji prebiva u tekstu kao prostor neodlučivosti. Taj je prostor, kako je to prepoznala i Butler, srodan onome koji apostrofira Luce Irigaray, kritički ukazujući na nereprezentabilnost seksualnosti koja ne bi odgovarala falogocentrizmu unutar njegovih okvira. Problem koji se prepoznaje u Butlerinu čitanju jest upisivanje u zagovor otpora tijela postulaciju opreke prema kulturi, koja iz feminističke perspektive može biti jedino problematična. Zaobilazeći takvu kritiku Foucaulta, rad je pokušao pružiti uvid u teorijska uporišta koja bi ipak omogućila zagovor izvanjskoga koje je butlerijanski već unutar kulture, kao alternativna mogućnost čije je osmišljavanje, kako je istaknuto, *politička strategija*. Nastavljajući se na poveznicu s Irigaray, takvo osmišljavanje prepoznato je u jedinome tekstu koji bi među ostalima mogao predstavljati moment razlike – Herculineinoj vlastitoj priči. Obratom perspektive k politizaciji jedinstvenosti priče, u okviru pristupa Hanne Arendt i Adriane Cavarero, pruža se uvid ne samo u alternativni pojam politike već i u teorijsku elaboraciju koja kritički nadopunjuje koncepciju otpora impliciranu u *Nevoljama s rodom*, koja bi Herculineinu priču čitala kao inherentno političnu. Da zaključimo s Foucaultom, trebalo bi u takvim pričama „pronaći trenutnu i blistavu brazdu koju su ostavile za sobom kada su jurnule prema tami u kojoj se 'o tome više ne priča'“ (2016: 9).

Literatura

Arendt, Hannah (1991). *Vita activa*. Zagreb: Biblioteka August Cesarec.

Biti, Vladimir (2000). *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.

Butler, Judith (1986). „Sex and Gender in Simone de Beauvoir's Second Sex“. *Yale French Studies* 72, 35–49.

---. *Nevolje s rodom: feminizam i subverzija identiteta*. Zagreb: Ženska infoteka, 2000.

---. *Tela koja nešto znače: o diskurzivnim granicama „pola“*. Beograd: Samizdat B92, 2001.

Cavarero, Adriana (2006). *Relating Narratives: Storytelling and Selfhood*. London – New York: Routledge.

Fassin, Éric (2016). Pogovor: pravi rod. *Herculine Barbin zvana Alexina B.*, Michel Foucault, Zagreb: Domino, 177–204.

Foucault, Michel (1994a). *Nadzor i kazna: rađanje zatvora*. Zagreb: Informator.

---. *Znanje i moć*. Zagreb: Globus, 1994b.

---. *Herculine Barbin zvana Alexina B.* Zagreb: Domino, 2016.

Irigaray, Luce (1990). „Taj pol koji nije jedan.“ *Gledišta*, vol. 3, no. 1–2, 9–16.

Kalanj, Rade (1993). Humanističke znanosti i problem moći. Foucaultov pristup. *Znanje i moć*, Michel Foucault, Zagreb: Globus, 173–181.

Kottman, Paul (2001). Translator's Introduction. *Relating Narratives: Storytelling and Selfhood*, Adriana Cavarero, London – New York: Routledge, 7–31.

Young, Iris Marion (2005). *On Female Body Experience: Throwing Like a Girl and Other Essays*. Oxford: Oxford University Press.

Zlatar, Andrea (2004). *Tekst, tijelo, trauma: ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Who is Herculine Barbin? On the (Non-)identity of Autobiography

Abstract

The conceptions of the literary articulation of resistance in two interpretations of Herculine Barbin's autobiography, developed by Michel Foucault (1980) and Judith Butler (1990) respectively, will be considered in this paper. A critical analysis of Butler's critique of supposed contradictions in Foucault's idea of sexual emancipation will show that the two approaches to the subject share the notion of body as always already constructed by the productive power, while differentiating in the mode in which they recognise the potential of autobiography to resignify the body "that matters" within the limits of heteronormative hegemony, with regard to the dynamics between the discursive construction of the body and the body politics of the literary text. Working from Adriana Cavarero's concept of autobiographic narration, developed following Hannah Arendt's conception of politics, the paper will offer an insight into the emancipatory strategies of autobiography which are absent to a lesser degree from Foucault's, and to a greater degree from Butler's interpretation of the text.

Key words: Herculine Barbin, autobiography, resistance, power, heteronormativity.